

סעיף 23 חייבים מקבילים

חייבים מקבילים
23. חובת המוכר למסור את הממכר וחובת הקונה לשלם את מחירו הם חייבים מקבילים שיש לקיימם בד בבד.

התוכן

עמדת החוק 1

כללי 1

התנאה 2

עמדת המשפט העברי 2

סיכום 3

הצעת נוסח ע"פ המשפט העברי 3

עמדת החוק

כללי

הסעיף אומר שחייב המסירה וחייב התשלום הם חייבים מקבילים שיש לקיים בד בבד. לכן יחול עליהם חוק החוזים חלק כללי, סעיף 43(א)(3), הקובע ש"אם על הצדדים לקיים חייבים בד בבד" מועד קיומו של החיוב נדחה "כל עוד הנושה אינו מוכן לקיים את החיוב המוטל עליו".

בחייבים מקבילים, כל צד מבטיח את עצמו שהצד השני יקיים את קיומו, בכך ששניהם מתקיימים באותו זמן. זה לא אומר ש-א יכול לתבוע מ-ב לקיים את חיובו ואל"כ הוא לא יקיים את חיובו, שהרי זה היה יוצר מעגל קסמים והחוזה לא היה מתקיים. אלא כל צד זכאי להתנות את קיום חיובו **בנכונות** של הצד השני לקיים את חיובו. אם אין נכונות, הראשון אינו חייב לקיים את חיובו. צריך שנכונות זו תהיה ברורה בנסיבות הענין, וצריך שהצדדים יבטאו אותה. הנכונות דורשת רצון ויכולת. היא נבחנת לפי הביטוי החיצוני ולא לפי כוונה נסתרת. כשביט המשפט בא להכריע האם היתה נכונות לקיים את החיוב, הוא יבחן את הנסיבות הכלכליות, לברר איזה צד היה מעונין בביטול החוזה.¹

לפי הדעה השלטת, חוסר נכונות לקיים - פוטר את הצד השני מחובתו באופן מהותי. דעה אחרת היא שזה רק נותן לצד השני טענת הגנה.²

הצהרה על שמירת זכויות אינה מעידה על חוסר נכונות. אבל הצבת תנאים ודרישות שאין להם בסיס בחוק או בחוזה, מלמדת על חוסר נכונות.³

חוסר נכונות גורמת באופן אוטומטי לדחות את מועד קיום החיוב המקביל ואין צורך במתן הודעה. אבל לעתים חובת תום הלב דורשת מתן הודעה.⁴

אם צד א תובע בבית משפט את אכיפת החיוב של צד ב, צד א אינו חייב לטעון שהוא מצדו היה מוכן לקיים את חיובו. אבל אם הנתבע טוען שהתובע לא היה מוכן לקיים את חיובו, על התובע נטל ההוכחה.⁵

¹ זמיר 496§.

גם בדברי ההסבר להצעת חוק דיני ממונות, התשע"א-2011, סעיף 163, נאמר שהמשמעות של תלית החייבים זה בזה הוא שצד א פטור אם לצד ב אין **נכונות** לקיים את חיובו. הוא מפנה לסעיף 52(א)(2) להצעה, שמקביל לחוק החוזים סעיף 43, בלשון זהה. זה המקרה היחיד של חייבים "שלובים" שבהצעת החוק.

² זמיר 496§.

³ זמיר 496§.

⁴ זמיר 496§.

⁵ זמיר 496§.

אם נקבע מועד לקיום החיובים המקילים, ואינם מקויימים במועד זה, ההקבלה עשויה להישמר במועד אחר.⁶

אם הממכר מורכב מכמה חלקים, ונקבע מחיר של כל חלק, תיתכן הקבלה בין מסירת כל חלק והתשלום עליו. אם ימסור המוכר את הממכר בלי אחד החלקים, התשלום על אתו חלק יידחה עד כונות המוכר למסור אותו חלק.⁷

הצעת חוק דיני ממונות, התשע"א-2011, סעיף 163, חוזר על הוראת הסעיף בשינוי לשון, "חיובים שלובים" במקום "חיובים מקבילים שיש לקיימם בד בבד".

התנאה

הסעיף הוא דיספוזיטיבי. אם הוסכם שחיובי המוכר והקונה ייערכו במקומות שונים, גם אם הוסכם שייערכו באותו זמן, המשמעות היא שאינם מקבילים. הרי מטרת ההקבלה היא להבטיח כל צד מפני הפרה של הצד השני, וזה אפשרי רק אם הם נעשים באותו זמן ובאותו מקום, שרק אז כל צד יודע מה הצד האחר עושה. אבל אפשר שיהיו [מקבילים] בשני מקומות אם אפשר ליצור ביניהם קשר מידי כגון בטלפון.⁸

בדרך כלל אם הוסכם על תשלום לשיעורין או מסירה לשיעורין, אין החיובים מקבילים. אבל אם ההסכם היה שמסירת הממכר מתחלקת לארבעה חלקים שווים, והוסכם על תשלום לשיעורין [בלי לקבוע את מועדי התשלום], סעיפנו מלמד שגם התשלום ייעשה בארבעה תשלומים שונים, בד עם המסירות. אם הממכר אינו ניתן לחלוקה כגון דירה, והוסכם על תשלום לשיעורין, סעיפנו מלמד שהמסירה תהיה רק עם התשלום האחרון.⁹

[יש עוד חומר של זמיר]

עמדת המשפט העברי

[נוסח א] כפי שראינו בסעיף 21, לפי המשפט העברי, הקונה צריך לשלם מיד עם מסירת הממכר, והמוכר רשאי לעכב את הממכר עד שישלם. גם הקונה רשאי לעכב את התשלום עד קבלת הממכר.¹⁰ זה בניגוד לחוק שלפיו כל צד רשאי לעכב את קיום חיובו רק אם הצד השני אינו מוכן לקיים את חיובו.¹¹

לכאורה נוצרת מעגל קסמים, שהרי גם הקונה יכול לסרב לשלם עד שיקבל את הממכר, וא"כ אי אפשר לחייב אף אחד להיות הראשון לקיים את חיובו, כפי שהעיר זמיר. התשובה לכך עולה ממצאות החיים: בפועל, מתבצעים אלפי עיסקאות מכירה, וזאת משום שבכל מקרה צד אחד מתנדב להיות הראשון לקיים את חיובו.¹² אכן, ייתכן שיש מקרים יוצאים מן הכלל שבהם כל צד מתעקש לא להיות הראשון, ואז אין מתבצע המכר; אבל התעקשות כזאת מעידה שאין רצון אמיתי של הצדדים להתקשר במכר, ואם כן, אין המשפט אחראי לאפשר בכל זאת את ההתקשרות.

עמדת המשפט העברי עדיפה, שכן לפי החוק, התנאי לתחולת חיובו של כל צד הוא שהצד השני

⁶ זמיר §497.

⁷ זמיר §497.

⁸ זמיר §497.

⁹ זמיר §497.

¹⁰ אמנם לא מצאנו לזה מקור, אבל יש להקיש ממה שנאמר לגבי המוכר.

¹¹ "חוקי ישראל ע"פ ההלכה" סבור שהמשפט העברי מסכים עם החוק בענין זה, ומסתמך על שו"ת הרשב"א החדשות (מהד' מכון ירושלים), סי' שטו, הובא בב"י, חו"מ, ר' מחודש ב, שאומר "שכל שזה בא לקנות חייב השני למכור וכל שהמוכר בא למכור חייב הקונה לקנות". אבל לפי האמור לעיל, "בא לקנות" משמעותו שלא רק מוכן לשלם אלא משלם בפועל (שהרי אם אינו משלם בפועל המוכר רשאי לסרב למסור, כאמור), וזה שלא כעמדת החוק.

¹² יש להעיר ששאלת היחס בין החיובים עולה רק אם הצדדים התחייבו זה לזה תחילה למכור ולקנות (שאם לא כן, אין לדבר על חיוב למסור או לשלם). אלפי עיסקאות מכר מתקיימות גם בלי התחייבות קודמת כזאת, וקל וחומר שאם יש התחייבות קודמת, הצדדים ימצאו את הדרך לקיים את המכר.

יהיה "מוכן" לקיים את חיובו, ונכונות זו היא מושג ערטילאי שקשה להגדיר. זאת ועוד: ההסתפקות בנכונות הצד השני לקיים אינה פותרת את הבעיה של מעגל קסמים, שכן ייתכן שהמוכר יתבע מהקונה לשלם בטענה שהוא מוכן למסור, והקונה יתבע מהמוכר למסור בטענה שהוא מוכן לשלם, ואיזו תביעה יעדיף בית המשפט לקבל? מן הסתם בית המשפט יכריע שיקיימו את החיובים בבת אחת, והרי הכרעה זו תפתור את בעיית מעגל הקסמים גם לפי עמדת המשפט העברי.

[נוסח ב] כפי שראינו בסעיף 21, לפי המשפט העברי, הקונה צריך לשלם מיד עם מסירת הממכר, והמוכר רשאי לעכב את הממכר עד שישלם. הרי שחיובי המוכר והקונה אינם שקולים זה לזה, אלא על הקונה לקיים את חיובו תחילה¹³. זה בניגוד לחוק שלפיו החיובים שקולים זה לזה¹⁴.

עמדת המשפט העברי עדיפה, שכן לפי החוק, התנאי לתחולת חיובו של כל צד הוא שהצד השני יהיה "מוכן" לקיים את חיובו, ונכונות זו היא מושג ערטילאי שקשה להגדיר. זאת ועוד: ההסתפקות בנכונות הצד השני לקיים אינה פותרת את הבעיה של מעגל קסמים, שעמד עליה זמיר, שכן ייתכן שהמוכר יתבע מהקונה לשלם בטענה שהוא מוכן למסור, והקונה יתבע מהמוכר למסור בטענה שהוא מוכן לשלם, ואיזו תביעה יעדיף בית המשפט לקבל?

סיכום

לפי החוק, המוכר חייב למסור את הממכר אם הקונה מוכן לשלם, והקונה חייב לשלם אם המוכר מוכן למסור.

[נוסח א] לעומת זאת, לפי המשפט העברי, כל צד רשאי לסרב לקיים את חיובו עד שהצד השני יקיים את חיובו.

[נוסח ב] לעומת זאת, לפי המשפט העברי, על הקונה לקיים את חיובו תחילה.

הצעת נוסח ע"פ המשפט העברי

[נוסח א] חובת המוכר למסור את הממכר וחובת הקונה לשלם את מחירו הם חיובים מותניים זה בזה.

[נוסח ב] חובת המוכר למסור את הממכר חלה כאשר הקונה מקיים את חובתו לשלם את מחירו.

¹³ יש להעיר ששאלת היחס בין החיובים עולה רק אם הצדדים התחייבו זה לזה תחילה למכור ולקנות (שאם לא כן, אין לדבר על חיוב למסור או לשלם).

¹⁴ "חוקי ישראל ע"פ ההלכה" סבור שהמשפט העברי מסכים עם החוק בענין זה, ומסתמך על שו"ת הרשב"א החדשות (מהד' מכון ירושלים), סי' שטו, הובא בב"י, חו"מ, ר"ו מחודש ב, שאומר "שכל שזה בא לקנות חייב השני למכור וכל שהמוכר בא למכור חייב הקונה לקנות". אבל לפי האמור לעיל, "בא לקנות" משמעותו שלא רק מוכן לשלם אלא משלם בפועל (שהרי אם אינו משלם בפועל המוכר רשאי לסרב למסור, כאמור), וזה שלא כעמדת החוק.